

Eesti Teaduslik Selts Rootsisis – Ettekandeõhtutel räägiti Eesti välispoliitikast, nime jõust ning tehisintellektist.

Käesoleva aasta kevadel toimus Eesti Teaduslikus Seltsis Rootsisis (ETSR) kolm omanäolist ning huvitavat ettekandeõhtut. Kogunes ka seltsi aastakoosolek – kinnitati eelmise aasta tegevus-, majandus- ja revisjoniaruanne ja tutvustati uut tegevuskava. Lisaks kevad- ja sügispoolaasta ettekandeõhtutele on septembris plaanis väljasõit Pirita kloostrisse Tallinnas ning detsembris eestikeelse ülikooli aastapäeva sümposium-aktus. Murekohtadeks oli seltsi tegevust piirav rahaline seis ja infolevitamise võimaluste paberandjal kesisus. Aastakoosoleku hääletusega tõsteti seltsi aastaliikmemaks summani 250 SEK. Kinnitati juhatus koosseisuga Evelin Tamm (esimees), Sirle Sööt (abiesimees), Anu Mai Kõll (laekur), Piret Vilho (abiesimees, sekretär), Ruth Rajamaa, Ants Anderson, Ivar Paljak, Tiit Pädam ja Helena Faust. Revisjonikomisjoni liikmeteks valiti Ülo Kool ja Koidu Norén, valimiskomisjoni koosseisu Ants Lepp ja Thomas Niit.

Esimesel ettekandeõhtul, 7. märtsil tuli külla Kristel Engmani, et rääkida Eesti välispoliitikast läbi ajaloo. Kristel Engman töötab hetkel Eesti Stockholmi saatkonna asejuhina, kuid omab mitmekülgset tausta diplomaatias ja teoloogias. Viini Diplomaatilise Instituudi rahvusvaheliste suhete diplomi omandanud, on Kristel hetkel Tartu Ülikooli usuteaduskonna doktorant ning ordineeritud EELK Lääne praostkonna vikaarõpetaja. Oma diplomaadi karjääri ajal on ta olnud ka mitme välisministri kõnekirjutajaks ning kaasa löönud ka hiljuti ilmunud kõnedekogumiku “Eesti välisministrid. Maailm ja meie” koostamisel (kirjastuse Ilmamaa sarjast Eesti mõttelugu).

Ettekandeõhtuks kogunenutele rääkis Kristel teemal “Eesti välispoliitika sõnas ja teos – minevikus ja täna”. Selle pealkirja alla oli Kristel koondanud nii diplomaatia kui teadusharu teoreetilise poole kui olulised Eesti välispoliitilised võidud Eesti Vabariigi algusest alates. Sõbralikul ja veenval häälel juhutati kuulajad läbi rahvusvaheliste suhete erinevate arusaamade, uurimismeetodite ja põhiliste välispoliitika eesmärkide. Tänapäeva sotsiaalteadustes, sh politoloogias, laialdaselt omaks võetud postpositivistlik uurimismeetod on kaugenenud loodusteadustest, mis enamuses toetub empiirilisele vaatlusele. Näiteks keskenduvad postpositivistlikud teooriad küsimusele, kuidas poliitilist võimu kogetakse, mitte niivõrd sellele, kuidas seda ellu viiakse. Pärast teoreetilise osa põgusat ülevaadet, liikus Kristel ajalootelje abil läbi Eesti Vabariigi oluliste välispoliitiliste saavutuste. Esimeseks selliseks oli 1917. aastal Jaan Tõnissoni ettepanekul Eesti Maanõukogu välisesinduse moodustamine, kohustatuna tutvustama Eesti Vabariigi iseseisvuse soovi teistele riikidele. Delegatsiooni liikmed olid ilmekalt jäadvustatud ka ühel vanimal teadaoleval fotol esimesest välisdelegatsioonist. Rootsisis olles tundus aga eriliselt tore vaadata Jaan Tõnissoni riigivisiidi pilte aastast 1918, kus Tõnisson juba riigivanemana koos Rootsi kuninga Gustav V mööda Stockholmi tänavaid sõidab. Ettekandes peatuti ka pöördelistel 40ndatel ja 90ndatel aastatel, mil iseseisvus kaotati, faktil, et aastatel 1940-1991 oli ainuke välisesindus New Yorgis, ning lõpetuseks Eesti Vabariigi teisel tulemisel. 20. Augustil 1991 kuulutati välisministeeriumi käskkirjaga seitsme päevane töönädal, mil tegeleti väsimatult Eesti iseseisvuse taastamisega. Edulugu jätkus järgemööda OSCE, ÜRO, Euroopa Nõukogu ja Natoga

liitudes. Hetkel kandideerib Eesti ÜRO julgeolekunõukogu mittealaliseks liikmeks. Saalis viibijatel oli pärast ettekande lõppu päris mitu pinevat välispoliitikat puudutavat küsimust ning tänasid pärast huvitavat vestlust Kristelit sooja aplausiga.

Aprilli neljapäeva õhtul oli kuulajate ees seltsi oma liige, Dr Virve Raag, kes rääkis oma uurimistööst teemal "Nimed avalikus ruumis poliitiliste muutuste tuules". Hariduselt ja elukutseliselt on Uppsala Ülikoolis lektorina töötav Virve Raag uurinud eesti ja soome-ugri keeleteadust, eriti eesti keele erinevaid tahkusi. Ta on olnud ka mitmete harivate väljaannete, sh ajaloolised mälestused, sõnaraamatud ja keeleõpikud, autoriks. Ettekandeõhtul keskendus Virve aga sel korral nimede olulisele rollile poliitilise sõnumi edastamisel üldsusele ning selle ühele väljundile – koha- ja asutuste nimede muutmisele tingituna valitsuskorra vahetumisest.

Vanimad kirjapandud Tallinna tänavanimed pärinevad 14. sajandist. Võrdluseks – teiste Eesti ala linnade tänavanimede kohta on andmeid alles 16. sajandist. Aastast 1872 muudeti Tallinna tänavanimed ametlikuks ja tol ajal kujundati välja kolmkeelne tänavanimistu: vene-, saksa- ja eestikeelne. Vahetevahel tekitas tänavanimede tõlkimine teistesse keeltesse keerulisi olukordi. Näiteks saksakeelsele Spukstrasse, praegusele Vaimu tänavale, olid võimalikud eestikeelsed variandid viirastuse, kummituse või tondi. Pakutud venekeelsed vasted nagu Шпуковая улица ja Нечистая улица (rahareti tänav või räpane tänav) tekitasid vaidlusi kuni lõpuks jäädigi Страхная улица juurde (hirmus või õudne tänav).

Ideoloogia ja propaganda oli nõukogude võimule tähtsal kohal. Nii esimese kui teise nõukogude okupatsiooni ajal tegeleti agaralt nimemuudatustega, näiteks muudeti Nurme tänav Tööliste ning Valdeku tänav Punatähe tänavaks. Saksa okupatsiooni ajal muudeti need jälle muidugi ümber ning Hitleri nimeline tänav sai igas linnas kohustuslikuks. Tallinnas muudeti selleks praegune Narva maantee. Kuna saksa võimud ei olnud nõus Hitleri nime käänamisega, siis oli Narva maante uus nimi kummalise kirjapildiga "Hitler-i". Teine nõukogude okupatsioon tõi jälle uued nimed. Lühikese ajaga muudeti Tallinnas 31, Haapsalus 28, Tartus 13 ja Kuressaares 6 tänavanime. Kõige kiiremini püüti ümber vahetada Eesti Vabariigi riigimeeste ja Vabadussõja kangelaste nimedega tänavad (nt Kuperjanovi tänav Hans Heidemanni tänavaks), kodanliku ühiskonna (Strude kohvik Maiasmoka kohvikuks; Kawe tehas Kalevi tehaseks, nimi, mis väikese enamusega võitis alternatiivse "Punane kompu"), feodaalse ja religioosse temaatikaga seostatavad nimed (Pühavaimu tänav Säde tänavaks), ja välismaale viitavad nimed (Hollandi tänav Tuukri tänavaks). Levinud oli ka omadussõna "punane" lisamine, mis venekeeles on sama tüvega kui "ilus" (nt Kunda tsemenditehas – Punane Kunda). Tänavanimede ennistamine sai alguse perestroika aegu, väljaandes Literaturnaja Gazeta 1986. aastal ilmunud artikli tõttu, kus arutati kolme Moskva tänava nimemuutmise soovi üle. Esimesed nimemuutused Eestis toimusid Kuressaares juba samal aastal (sh Kuressaare linnanimi, veneajal Kingissepa).

Avaliku ruumi nimedega tegelemine on Virve sõnul olnud üllatavalt huvitav. Palju aega on läinud materjalide otsimisele, kogumisele ja kirjutamisele. Kuulajatel oli teema kohta palju küsimusi, mis tekitas ka elavat omavahelist arutlust. Virve nimedevahetusteemaline artikkel ilmub järgmises ETSR aastaraamatus. Jääme huviga ootele!

Kevade viimasel ettekandeõhtul, 3. mail, ilmus läbi eetri meie ette Champalimaud Instituudi doktorant Andres Laan, kes uurib kollektiivset intelligentsust. Enne Portugali jõudmist õppis Andres Laan Cambridge Ülikoolis ja Max Planck'i Instituudis neurobioloogiat. Teadustöö tegemise kõrvalt on ta avaldanud mitu populaarteaduslikku artiklit ja raamatu "Tehisintellekt: loomadest ja masinatest". Andres on koos kaasautoritega võitnud ka Eestisisesel konkursil peapreemia teaduse populariseerimise vallas.

Reedesel õhtutunnil püüti aga Stockholmi ja Lissaboni vahel tekitada videosilda. Nagu sellistel juhtudel ikka vahest ette tuleb, jukerdas tehnika ja tegijatel tuli enda tarkuse abil enne natuke pusida. Lõpuks ekraan seinal virvendas, vilksatas õnnelik doktorant ning ettekanne võis alata. Noor neurobioloog selgitas kuulajatele kuidas robot, ehk terminoloogiat kasutades "agent" õpib, et inimestele kasulikke tegevusi läbi viia. Tänapäeval teevad paljud tehisintellektid rutiinseid töid, näiteks loevad postimajas ümbrikelt ja pakkidelt käekirja välja, et saadeti õigele aadressile jõuaks. Masina õpetamine on üsna keeruline tegevus ning nõuab inimestelt palju aega ja pingelist tööd. Käekirja lugeda oskavat robotit (agenti) peab õpetama andmestikuga, milles on vähemalt 100 000 sildistatud käekirja näidist, mille inimjuhedajad on eelnevalt kokku pannud. Siis lastakse see andmestik agendi tehisnärvivõrgust läbi ning analüüsitakse, kui hästi agent ülesandega hakkama sai. Vastavalt sellele tehakse närvivõrgu ühendustes muudatusi ning kogu tegevus kordub täpsema tulemuse nimel. Tulevikus peaksid agendid olema teatud määral iseõppivad muutmaks seda protsessi vähem töömahukaks. Kui varasemalt on arvatud, et vaatamata tehisintellekti jõudsale arengule saab robotitel loomevõimega siiski raskusi olema, siis nüüd on ka agente, mis võivad oma tegevusega loomele üsna lähedale jõuda. Näiteks oskavad mõned robotid paari rea jao info põhjal jätka teksti kirjutamist väga värvikalt, kuid siiski usutavalt. Samas on loomevõime kui omaduse kohta veel palju teadmata ning küsimuse üle "mis tähendab olla loov?" vaieldakse palju. Vaatamata sellele on tulevikus oodata uusi, laiema tööpõlluga tehisintellekte, isessõitvad autod ja vestlusrobotid on juba peaaegu kohal.

Ärge unustage end registreerimast seltsi väljasõidule Pirita kloostriisse Tallinnas! Lisainfo aadressilt teaduslikselts@gmail.com.